

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Historisk Børne-Lærdom Tidens Ström eller universal historisk Omrids

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Historisk Børne-Lærdom Tidens Ström eller universal historisk Omrids", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1829_480A-intro-shoot-idm300.pdf (tilgået 08. maj 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Efterliv

Modsat *Krønike-Riim* blev hverken *Historisk Børne-Lærdom* eller *Tidens Strøm* anmeldt, men de blev langt mere udbredt end rimene. Grundtvig udgav selv syv udgaver af *Historisk Børne-Lærdom*, som han alle bearbejdede. Hans ændringer fremgår af de tekstkritiske noter til tredjeudgaven af *Krønike-Riim* (Grundtvig 1875). Til *Tidens Strøm* tilføjedes især i tredjeudgaven (1843) talrige personer, begivenheder og bifloder, og Grundtvig ajourførte samtidshistorien indtil fjerdeudgaven, 1851. Grundtvigs direkte indflydelse på skoleundervisningen lå dermed i verdenshistorien snarere end i danmarkshistorien (jf. Feldbæk 1992, s. 314). Givet de mange udgaver er det oplagte spørgsmål, hvor bøgerne blev anvendt?

De grundtvigske kredse

Modtagelsen i de grundtvigske kredse kan opdeles i tre faser: ansøgningen om en grundtvigsk lærd skole; debatten om verdenshistoriens stilling i de almindelige skoler; og brugen ved højskoler. Mens den første fase er veldokumenteret, kan der for de to følgende faser kun skitseres de betydeligste forandringer.

En grundtvigsk lærd skole (1832)

Nogle ligesindede forældre fulgte fortalen til *Krønike-Riim* og lod deres børn gennemgå Grundtvigs verdenshistoriske grundkursus som supplement til de statslige skolers undervisning. Undervisningen stod de enten selv for eller overlod den til huslærere, som ofte kom fra den første generation af grundtvigianere, der efter universitetsstudierne havde svært ved at få stillinger (*Breve 2* 1926, s. 191). Grundtvigs ven Joh. Ferd. Fenger bad sin huslærer, C.H. Muus, udarbejde en læseplan for en privat lærd skole efter Grundtvigs idealer. Blandt mange ændringer skulle historieundervisningen begynde med de første to dele i Grundtvigs verdenshistoriske kursus.

Planen for skolen blev indsendt til den statslige myndighed i 1832, som sendte den i bedømmelse hos landets førende professorer. De afviste alle planen med ofte heftige og til dels udførlige begrundelser. F.C. Petersen, der havde anmeldt *Krønike-Riim* negativt (Petersen 1829), skærpede tonen og advarede mod "en Separatist-Skole". Laurits Engelstoft forudså "et høist skadelig Institut", som han sammenlignede med jesuitternes (Heilesen 1972, s. 31, 36). J.N. Madvig kritiserede Grundtvigs "historiske Underviisning" for at være "en poetiserende og dertil en individuel Anskuelse stærkt udtrykkende Fremstilling". Dette kunne umulig fremme en upartisk historisk refleksion (s. 30). H.C. Ørsted tog afstand fra *Krønike-Riims* "falske Forestillinger over Menneskeslægtens Udvikling", men bifaldt dog på ny *Historisk Børne-Lærdom*, "som i en kjærnefuld Korthed indeholder meget Godt" (Heilesen 1972, s. 33; jf. også ovenfor afsnittet Grundtvigs undervisningsplaner). Læseplanens øvrige bestemmelser blev sønderlemmet, ansøgningen bedømt "aldeles uantagelig" og følgelig afvist (s. 37).

Den "Dansk-Historiske Skole" og højskolerne

Efter denne blanke afvisning overførte folk fra Grundtvigs kreds på Christianshavn læseplanen til de almindelige skoler. Ambitionen steg. Nu skulle verdenshistorie ikke indlejres i et af de større fag, geografien, men erstatte selveste grundfaget, religionsundervisningen. Før "alle Bøger bør [vi]" skrev Grundtvigs huslærer, Christian Sigfred Ley "begynde med det Historiske Kort, 'Tidens Strøm,' saa dette bliver [...] i den Danske Skole, den 'Første Børne-Lærdom' som Luthers Catechismus hidtil gjaldt for" (Ley 1835, sp. 742). Ley forfægtede den "Dansk-Historiske Skole" i en debat, hvis religiøse dimension er velkendt (sp. 743; Banning 1958, s. 140-145; Larsen 1899, s. 120-129).

Planen blev opgivet, da Grundtvig erklærede, at voksne egnede sig bedre end børn til historisk fordybelse (se indledningen til *Det Danske Fiir-Kløver* 1836, afsnittet: Den folkelige højskole; Ley 1839, sp. 632 samt Grundtvig 1875, s. XLI med et udkast fra 1836 til et nyt forord til *Historisk Børnelærdom*). Denne grundtanke førte i 1850'erne til højskolerne, som udgør den tredje fase i receptionen af de verdenshistoriske undervisningsmidler. Christen Kold drog lære af 1830'ernes debatter og lod ved årsskiftet 1851-1852 de

ældre drenge på Ryslinge undervise 6 timer ugentlig i verdenshistorie ud fra *Tidens Strøm* og *Historisk Børne-Lærdom* (Engberg 1986, s. 168 f.). På Askov Højskole var *Historisk Børne-Lærdom* frivilligt, ledsagende læsestof (Schrøder 1904-1905, s. 196).

Det øvrige skolevæsen

Brugen af Grundtvigs undervisningsmidler er hidtil kun undersøgt ved den private realskole, som Grundtvigs ven Carl Mariboe oprettede i 1833 (Bugge 1965, s. 292). En norsk lærer besøgte samme år skolen for at opleve dens undervisning, der efter engelsk princip var uden lektielæsning, men med daglig karaktergivning. Geografi blev undervist ud fra naturgeografien med brug af kort, hvilket fastholdt børnenes opmærksomhed. I historie anvendtes bl.a. "et Kaart, Grundtvig har udgivet, hvorpaa Tiden og de forskjellige Staters Historie er afmalet under Billedet af en Strøm, der deler sig [i] forskjellige Arme forskjelligt farvede. Til dette Kaart hører en lille Bog af samme Forfatter og skreven i hans curiøse Sprog; denne Bog gennemgaaes af Eleverne og læres derpaa udenad." (Knutzen 1893, s. 558). *Historisk Børne-Lærdom* var stadig i brug ni år senere i 1842. En tidligere elev huskede som godt 60-årig endnu sine første historietimer. Mange fyndige "Phraser staa endnu den Dag idag levende for min Hukommelse, men Grundtvigs geniale Blik paa Verdenshistorien havde jeg dengang naturligvis ikke den fjerneste Forestilling om." Den manglende helhedsforståelse skyldtes især, at børnene måtte "lære den udenad paa Ramse" (Abrahams 1895, s. 108). "Ligesaa genial denne lille Bog er [...] ligesaa uskikket er den vistnok til at lære sexaars Børn Historie efter", i det mindste efter denne skoles metode (s. 107). Erindringslitteraturen er relevant, for så vidt som Grundtvig mente, at "Børnene selv er de eneste Recensenter, jeg frygter, og for hvis Dom jeg ydmyg mig bøjer" (Grundtvig 1875, s. X).

En gennemgang af skolehistorier og arkiver kunne vise, om Grundtvigs grundbøger vandt indpas i hovedstadens mere traditionelle skoler, i købstæderne og måske endog nåede ud til landsbyskoler, som i Forballum og i Venslev, hvor "Historiens Strømkaart og Landkaartene" var tyndslidte (Sørensen 1836, sp. 59; Engberg 1986, s. 98). I landsbyskolerne var lærebøgernes pris en afgørende barriere (Larsen 1899, s. 150). En sammenligning af oplag på lignende lærebøger godtgør, at *Historisk Børne-Lærdom* i 1847 var en af de mest udbredte grundbøger i verdenshistorie. En oversigt fra dette år viser også, at *Tidens Strøm* forhandlede sætvis: ved køb af 10 styk fik man 25 procent rabat (Rugaard 1847, s. 155: 64 skilling per tavle opklæbet på pap; 10 styk kostede 5 rigsdaler, dvs. 48 skilling stykket). *Tidens Strøm* var på dette tidspunkt den førende tidstavle.